

Для посилань: Пискун О.М., Шевченко Я.Л. Розвиток екологічної компетентності школярів у процесі технологічної освіти засобами плетіння з газетної «лози». *Сучасні технології підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва: теорія, досвід, проблеми* [Електронне мережне наукове видання] : збірник наукових праць. Вип. 1. Вінниця : ВДПУ, 2020. С. 121-125.

УДК 37.001

О.М. Пискун, Я.Л. Шевченко, м. Чернігів
e-mail: oks76@ukr.net

РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ПЛЕТІННЯ З ГАЗЕТНОЇ «ЛОЗИ»

Анотація. У статті обґрунтовуються можливості технологічної освіти у розвитку екологічної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів засобами виконання екологічних проєктів із викидних матеріалів на прикладі плетіння з газетної «лози». Розкривається зміст поняття «екологічна компетентність», її компоненти та умови її формування на уроках трудового навчання.

Ключові слова: екологічна компетентність, екологічне виховання, трудове навчання, екологічний проєкт, плетіння з газетної «лози».

Abstract. The article grounds the possibilities of technological education in the development of pupils' ecological competence by means of designing of ecological projects from waste materials on the example of paper wickerwork. The content of the concept of "ecological competence", its components and conditions of its formation in the lessons of labor training are revealed.

Key words: ecological competence, ecological education, labor training, ecological project, paper wickerwork.

Постановка проблеми Сучасні масштаби екологічних змін створюють реальну загрозу для життя людей на Землі. Одночасне виснаження усіх природних ресурсів, незворотні зміни клімату, тотальне забруднення – це те, що попередні й нинішнє покоління залишають у спадок сучасним дітям, перекладаючи на них відповідальність за вирішення цих проблем. Тому наразі украй актуальною постає проблема зміни споживацького ставлення людства до природи. Цій меті служить екологічне виховання, яке є систематичною педагогічною і пропагандистською діяльністю, спрямованою на формування і розвиток екологічної культури кожної особистості.

Технологічна освіта в загальноосвітніх навчальних закладах має значні можливості щодо розвитку екологічної культури школярів, їхньої екологічної компетентності, а саме: формування розуміння сутності технологічних процесів і їх впливу на людину і навколишній світ, виховання бережливого ставлення до матеріалів і енергії, усвідомлення важливості їх економного використання, усвідомлення масштабів забруднення та необхідності повторного використання

і переробки відходів. Одним із засобів розвитку екологічної компетентності учнів на уроках трудового навчання і технологій є виконання так званих екологічних проєктів – повторне використання речей і виготовлення нових корисних речей із викидних матеріалів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування екологічної компетентності відображені в роботах численних педагогів та психологів – Л. Буєвої, В. Вербицького, Е. Гірусова, С. Дерябо, А. Захлебного, І. Зверєва, Н. Кисельова, С. Кравченко, А. Льовочкіної, В. Скребець, В. Ясвіна та інших. На сьогодні екологічна компетентність та її компоненти вивчаються ґрунтовно з позицій психології. Багато наукових праць присвячено підготовці майбутніх учителів до екологічного виховання учнів, зокрема і вчителів трудового навчання (В. Глуханюк).

Проблемою екологічного виховання, освіти і пропаганди займаються такі науковці, як В. Борейко, В. Вербицький, В. Грищенко, Л. Лук'янова, О. Плахотник, Г. Пустовіт, Г. Тарасенко та багато інших. Вони зазначають, що формування екологічної компетентності передбачає таку перебудову поглядів та уявлень особистості учня, коли засвоєні ним екологічні знання та норми стають одночасно нормою його поведінки по відношенню до природи. Л. Липова, Т. Лукашенко, В. Малишев наголошують, що важливою умовою формування екологічної компетентності є перетворення зовнішніх мотивів і стимулів у внутрішні мотиви особистості, що сприяє формуванню природобезпечної діяльності без зовнішнього контролю.

Не зважаючи на численні напрацювання в галузі теорії екологічного виховання, як показує практика, українці ще нажаль не готові до активної участі у боротьбі за чисте довкілля. Так, до причин слабкої участі населення України в розв'язанні екологічних проблем Н. Казанішена відносить зокрема: незнання шляхів виходу із кризової ситуації, безвідповідальне ставлення до результатів своєї діяльності, недооцінку власних сил у подоланні локальних екологічних проблем, неусвідомленість зв'язків між локальними та глобальними екологічними проблемами, відсутність бажання змінювати й гармонізувати взаємини із природою [3].

Мета статті – обґрунтування можливостей технологічної освіти у розвитку екологічної компетентності учнів загальноосвітніх шкіл засобами виконання екологічних проєктів із викидних матеріалів.

Виклад основного матеріалу. У перших наукових дослідженнях поняття «екологічна компетентність», ототожнювалося вченими з такими, як «екологічне мислення», «екологічна мудрість» та «природоохоронне мислення». Але з плином часу ці поняття були інтегровані в дефініцію «екологічна компетентність».

Під екологічною компетентністю будемо розуміти здатність особистості до ситуативної діяльності в соціальному та природному оточенні, за якої набуті екологічні знання, навички, досвід і цінності актуалізуються в умінні приймати рішення, виконувати відповідні дії, нести відповідальність за прийняті рішення, усвідомлюючи їх наслідки для довкілля. В структурі екологічної компетентності розрізняють три відносно самостійні компоненти: раціональний, чуттєво-

емоційний, поведінково-вольовий, яким відповідають екологічні знання, оцінка екологічної ситуації та екологічно виправдана поведінка.

Як правило, у психолого-педагогічних джерелах екологічну компетентність пов'язують із набуттям учнями системи знань про навколишнє середовище, практичного досвіду використання знань для вирішення екологічних проблем на локальному й регіональному рівнях, прогнозуванням відповідної поведінки й діяльності у професійній сфері й побуті, потребою спілкування з природою та бажанням брати особисту участь в її відновленні та збереженні.

З огляду на наведену вище структуру, формування екологічної компетентності у школярів має відбуватися шляхом органічного поєднання трьох складових: 1) навчання (екологічна обізнаність); 2) виховання (становлення екологічної свідомості); 3) діяльність (набуття практичного досвіду, який дозволяє перейти від екологічної компетенції до екологічної компетентності).

Для формування екологічної компетентності А. Захлебний [2] рекомендує дотримуватися таких принципів екологічної освіти та виховання:

- взаємозв'язок глобального, національного та краєзнавчого підходів;
- принцип співпраці;
- принцип прогностичності;
- принцип міждисциплінарності;
- принцип єдності теорії і практики;
- принцип безперервності;
- єдності інтелектуального й емоційного сприймання навколишньої дійсності у практичній діяльності по її збереженню, догляду за нею і поліпшенню її якісного та кількісного складу.

Для формування ключових компетентностей у зміст кожного навчального предмета закладено чотири наскрізні змістові лінії, однією з яких є «Екологічна безпека та сталий розвиток». Вона націлена на формування в учнів соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості, готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля й розвитку суспільства, усвідомлення важливості сталого розвитку для майбутніх поколінь.

Згідно навчальної програми для 5-9 класів, у процесі трудового навчання учнів орієнтують на розуміння ролі матеріалів природного походження, як важливого екологічного ресурсу у збереженні довкілля; формування уявлення про сучасні технології виготовлення конструкційних матеріалів; усвідомлення важливості безвідходного виробництва; розуміння шкідливого впливу хімічних матеріалів на навколишнє середовище; обґрунтування значення хімічних матеріалів для збереження природних ресурсів [6].

З метою посилення екологічної спрямованості трудового навчання варто працювати за такими напрямками:

- намагатися використовувати переважно натуральні матеріали;
- використовувати екологічно чисті технології матеріалобробки;
- максимально економно використовувати матеріали з найменшою кількістю відходів або взагалі без відходів;

- знаходити шляхи повторного використання речей та відходів або екологічно чисті шляхи їх утилізації (переробки чи знищення);
- знаходити способи використання викидних матеріалів (картону, паперу, поліетиленових пляшок, пластикової тари, пінопластового упакування тощо) для виготовлення об'єктів проєктної діяльності учнів.

Усім перерахованим умовам чудово відповідає така екологічно чиста технологія, як плетіння з паперової (газетної, журнальної) «лози» (трубочок). Ця технологія добре відома сучасним учителям трудового навчання і заслужено користується популярністю.

Плетіння з лози та інших природних матеріалів – це стародавній вид ремесла й одночасно народного прикладного мистецтва. Воно виникло набагато раніше гончарства і займало значне місце в житті давньої людини. З гілля дерев будували житла, господарські будівлі, робили огорожі, дитячі колиски, короби саней та повозок, меблі, дитячі іграшки й посуд. Плетіння є попередником ткацтва. Перші килимки та одяг, що були сплетені з трав, – це прообраз сучасних тканин. Залежно від обраного матеріалу плетені вироби мають дуже широкий асортимент.

Найпоширенішим виробом з лози завжди були кошики. На жаль, сьогодні мистецтво плетіння з природних матеріалів занепадає. Зараз плетені вироби в побуті зустрічаються доволі рідко. А раніше навіть в заможних домівках існувала мода на плетені меблі. Простий народ взагалі не обходився в господарстві без кошиків, скриньок, кошиків, посуду тощо.

Останнім часом усе більш популярним стає новий вид хобі – плетіння з паперової «лози». Матеріалом для такої «лози» є старі газети, журнали, офісний та інший папір невисокої щільності, які нарізують на смужки і за допомогою спиці закручують в трубочки. Таке заняття вимагає мінімальних витрат.

Хто й коли вперше придумав використовувати газети для плетіння достеменно не відомо. В джерелах інколи називають засновником цього виду рукоділля дизайнера Пітера Кларка.

Із газетних трубочок можна створювати вироби будь-якого розміру: і великі, і зовсім дрібні. Вироби виходять міцні і навіть довговічніші за лозові. Фарбувати їх можна в будь-який колір: однотонні, різнокольорові, з візерунками, під дерево. Для фарбування використовують екологічні матеріали – зеленку, йод, харчові барвники, морилку. Жорсткість готовому виробу надає клей ПВА, розведений водою, яким промащують виріб із внутрішнього і зовнішнього боків. Зі звичайною лозою таке робити неможливо. До того ж працювати з паперовими трубочками набагато простіше, ніж з лозою, немає необхідності заготовляти природний матеріал і спеціально підготовлювати його до роботи. Декорувати готові вироби можна намистинками, стрічками, штучними квітами, декупажем тощо. Тож, перед учнями відкриваються фантастичні можливості для творчості.

Проєкти з папероплетіння можуть виконувати учні будь-якого віку з поступовим ускладненням робіт із класу в клас. Такий вид роботи буде цікавий і доступний як для дівчат, так і для хлопців, що дуже важливо для класів, які не поділяються на групи за гендерною ознакою.

Учням можна запропонувати виготовити: різноманітні сувеніри, новорічні прикраси, панно, тарілки, таці, кошики, шкатулки, цукерниці, чайні будиночки, вази, кашпо, декор та аксесуари для інтер'єру, полички, абажури тощо різного ступеня складності [1; 4; 5; 7]. Освоївши основні прийоми плетіння, учні можуть самостійно розробляти конструкцію та оздоблення, надаючи своїм виробам унікальності.

Папір є цінним універсальним матеріалом рослинного походження, основними компонентами якого є целюлоза та деревна маса. На виготовлення паперу витрачаються значні природні ресурси (ліси) та промислові потужності. Масове вирубування лісів – одна з найголовніших причин екологічної кризи. Тому берегти папір, економно його витрачати і повторно переробляти – наш обов'язок. Ця думка має червоною лінією проходити крізь кожне заняття з папероплетіння, так, щоб вона перетворилася у глибоке переконання учнів і стала частиною їх екологічної свідомості.

Висновки. Отже, з метою розвитку екологічної компетентності учнів у процесі технологічної освіти необхідно знаходити способи використання викидних матеріалів для створення нових корисних речей, шукати малозатратні та екологічно чисті технології матеріалообробки. Папероплетіння є однією з таких технологій. Воно має ряд переваг:

- дозволяє виготовити корисні, красиві, міцні, функціональні вироби, подібні до виробів, плетених із натуральної лози;
- цей вид рукоділля доступний для учнів будь-якого віку і може поступово ускладнюватись із класу в клас;
- папероплетіння малозатратне (потрібні лише старі газети, клей ПВА і фарбники), не вимагає витрат електроенергії і мінімальне використання допоміжних матеріалів;
- плетіння з газетних трубочок має дидактичну цінність, забезпечуючи засвоєння учнями важливих технологічних навичок, і надає широкі можливості для творчої діяльності учнів;
- ця технологія однаково підходить для дівчат і хлопців, що важливо для організації проєктної діяльності в класах, які не поділяються на групи;
- і головне, плетіння з газетної лози має виховне значення, роблячи внесок у формування екологічної свідомості та екологічної поведінки школярів.

Список використаних джерел:

1. Гуліна В. Технологія плетіння з лози. Імітація лози – плетіння з паперової «лози». *Трудове навчання*. 2014. № 1. С. 1-36 (вкладка).
2. Захлебный А.Н., Суравегина И.Т. Экологическое образование школьников во внеклассной работе: пособие для учителя. Москва, 1984. 160 с.
3. Казанішена Н.В. Формування професійної готовності майбутнього вчителя до екологічного виховання учнів: монографія. Кам'янець-Подільський, 2013. 188 с.
4. Попович Н.Ю. Плетем из газет, бумаги, картона. Харьков, 2016. 96 с.

5. Приходько Ю.М., Медвідь О.Ю. Трудове навчання. Проектна діяльність. Обслуговуючі та технічні види праці. 5-6 кл. Перша частина. Харків, 2019. С. 40-52.

6. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів «Трудове навчання. 5-9 кл.», 2017. URL: <http://mon.gov.ua/>

7. Сінна І.В. Аксесуари для інтер'єру (імітація лозоплетіння). Розробка творчого проекту. *Трудове навчання в школі*. 2011. № 6 (30). С. 40-46.